

*Αμφίδρομες παρατηρήσεις
προ και μετά την εξήγηση
της βυζαντινής σημειογραφίας*

Αχιλλέας Χαλδαιάκης

*Ἐκλογὴ ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ προφητάνακτος Δαβίδ,
εἰς τε τὸν ἐν ἱεράρχαις πανάγιον Νικόλαον καὶ εἰς λοιποὺς ἱεράρχας,
ψαλλομένη μετὰ τὸν πολυέλεον, εἰς ἦχον πλ. δ´ **

Μνημόσυνον Δημητρίου Κ. Μπαλαγεώργου

Ασφαλέστερες πληροφορίες για την παρούσα σύνθεση, που είχε ήδη εντοπισθεί παλαιότερα [Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, *Ο πολυέλεος στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή μελοποιία*, Αθήναι 2003, σ. 483], δημοσιεύθηκαν πρόσφατα, στη διπλωματική εργασία του Χρήστου Πελτέκη. Θεωρείται ως αμφιβαλλόμενη σύνθεση του Συνεσίου μοναχού Ιβηρίτου (~ 1760/70-1835/45), καθώς ανθολογείται, άνευ μνείας του μελοποιού, σε ιδιόγραφο του Συνεσίου (όπως ταυτίζεται από τη γραφή και με κάθε επιφύλαξη, λόγω του ανυπογράφου του κώδικα) φυλλάδα πολυελέων, συγκεκριμένα στο μουσικό χειρόγραφο της αγιορειτικής μονής των Ιβήρων υπ' αριθμόν 2045 (πρώην 1303). Εντοπίζεται, ειδικότερα, στα (κατά την ισχύουσα αρίθμηση) φφ. 36r-38r του εν λόγω κώδικα, ως έκτο κατά σειρά εκεί ανθολογούμενο μέλος.

* Η παρούσα εργασία αποτελεί καρπό του μεταπτυχιακού μαθήματος «Εξήγηση της βυζαντινής σημειογραφίας», όπως αυτό αναπτύχθηκε κατά τα εαρινά εξάμηνα των ακ. ετών 2022-2023 & 2023-2024, στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βυζαντινή Μουσικολογία» του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Για τη σύνταξή της συνεργάστηκαν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές: Αναγνωστόπουλος Γρηγόριος, Ανωγιάτης Γεώργιος, Νουν Μαριλένα, Χάλιου Ελένη και Χρήστου Γιάννης | Κοσμόπουλος Παναγιώτης, Σπυρόπουλος Στέλιος Τσαρούχης Φώτης και Χαβιαρλής Γιάννης. Συμμετείχαν, επίσης, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές Καλλιώρας Γεώργιος | Κάλλου Μαρία, Ραϊσάκης Ελπίδοφορος, καθώς και ο προπτυχιακός φοιτητής Δήμος-Μάριος Μωραϊτάκης.

Χρήστος Τ. Πελτέκης, Συνέσιος μοναχός Αγιορείτης (Ιβηρίτης) ο Μυτιληναίος, Αθήνα 2020 ♦ <http://ikee.lib.auth.gr/record/330069/files/GRI-2021-30347.pdf?fbclid=IwAR2OQjVJ09sjrg6po18epcKA1o0h9v69KC9zJCsDcmCREwXK6rp0hbd2jTk>

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Σπουδές στην Ιστορία, την Πνευματικότητα, την Τέχνη και τη Μουσική Παράδοση του Αγίου Όρους»

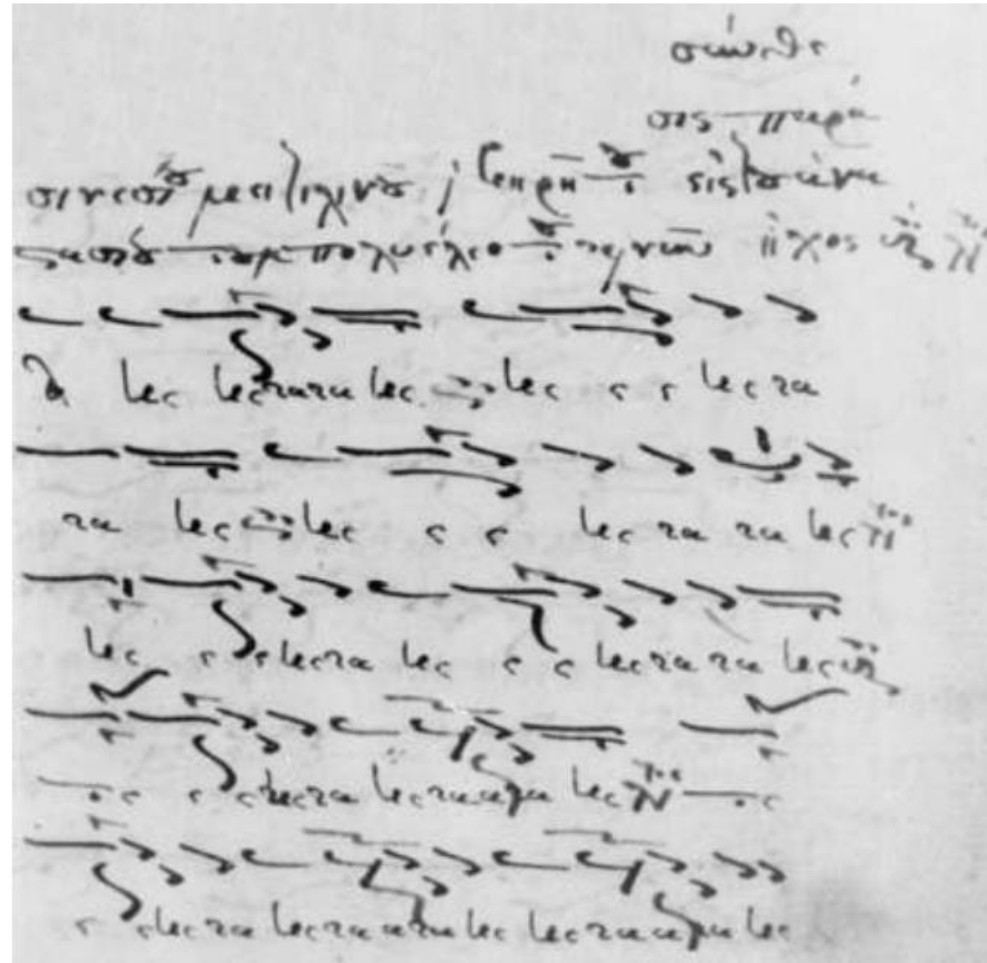
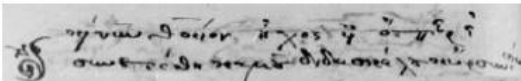
Ειδίκευση: Μουσική Παράδοση και Ψαλμική Τέχνη του Αγίου Όρους

ΧΡΗΣΤΟΣ Τ. ΠΕΛΤΕΚΗΣ

ΣΥΝΕΣΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ (ΙΒΗΡΙΤΗΣ)
Ο ΜΥΤΙΛΗΝΑΪΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Αχιλλέας Χαλδαιάκης, Καθηγητής

Δήμος-Μάριος Μωραϊτάκης, *Εκλογή εις τους θείους Αρχαγγέλους, Συνεσίου μοναχού Ιβηρίτου, Αθήνα 2023* ♦ <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/el/home/deposit/1180780>

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΚΛΟΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΘΕΙΟΥΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥΣ ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΙΒΗΡΙΤΟΥ

ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΙΟΣ ΜΩΡΑΪΤΑΚΗΣ
Α.Μ.: 1569201600042

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ

C C G E F G A A F G

Ενεργοποίησις

Ο

τι υ ψω ει θη το ο νο μα ου του ου
ου μο ο ο ο νον α αγ γε λου α α
αρ χαγ γε ε ε λου θρο νοι κυ ρι ο ο
ο τη η η τε ες τα χε ε ρου ου βιμ υ
τα α σε ρα α φι ιμ δο ο ξα σα α
α τε τον Κυ υ υ ρι ι ι ι ον αλ
λη η η η η λου ι ι ι α

α

ι ves ει ει ει τε α ου τον εν φαλ
τη ρι ι ι ι ι ω και αι αι αι
αι κι ι θα α α ρα α α αρ χα γε
λοι οι α γε λου αι οι οι θρο ο ο
ο ο νοι κυ ρι ο ο τη η τε τα χε
ρου βιμ και τα α σε ρα α φιμ δο ξα
σα τε τον Κυ υ υ ρι ι ι ι ον λε
ε γο ο ο ντες αλ λη η η η η λου ι
ι ι α

Παναγιώτης Κουτράκος, *Εξηγητική σπουδή στο Αναστασιματάριο των κωδίκων Μεταμορφώσεως 206 και Ξηροποτάμου 374: Οι ενότητες των χρωματικών ήχων, Αθήνα 2017* ♦ <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/browse.html?p.id=1450091>

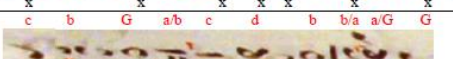
Ἦχος Δι

ἡ ρι ε ε κε ε ε κρα ξα προς σε ει
 σα α ακου σο ον μου ει σα και ου ου στον μου
 ου Κυ υ υ ρι ι ι ε κυ ρι ε ε ε
 κε κρα ξα προς σε ει σα α ακου σο ον μου προ
 σχες τη φω νη η η η της δε η η σε ω ω ω
 ως μου εν τω κε κρα γε ε ναι αι με προ ος σε ε
 ε ει ει σα και σο ον μου ου κυ υ υ ρι
 ι ι ι ε
 προ σχες τη φω ω νη τη ης δε ε η η η σε ω
 ως μου εν τω κε κρα α γε ναι αι με

Μετώρον φ. 37r

α ρη ηλ θεν η σκυ ι ι α α α του νο ο
 μου τη ης χα ρι το ο ος ελ θου ου ου σης ως
 γαρ η βα α α τος ουκ ε ε κε ε ε το και
 τα α α φλε ε ε γο με ε νη πω παρ
 θε νος ε ε ε ε τε ε ε ε κες και αι πα α
 αρ θε νο ος ε ε ε μειει ει ει νας αν τι
 στυ υ υ λου πυ υ ρο ο ο ος δι και ο συ νης
 α νε ε ε ε τη λε εν η η λι ι ι ι ος
 αν τι ι ι Μω η σε ε ε ως Χρι ι στο ο ο
 ος η σω τη ρι α των ψυ υ χω ω ω ω η
 η η η μω ω ω ω ω

Γ. Ηf	G E D C D/E D D
i	 x x x x x x x
Π. E.	 x x x x x x x
ii	G E D C D/E F D D x x x x x x x
Π. E.	 x x x x x x x
E. E.	 x x x x x x x

Γ. 2b	c b a G a/b c c b b/a/G a/G G
i	 x x x x x x x
ii	c b a G a/b c c b c b/a/G a/G G
iii	c b G a/b c d b b/a a/G G
iv	c b G a/b c d b c b/a a/G G
Π. E.	 x (x) x x x x x x
E. E.	 x x x x x x x

Ἦχος Πάσα

υ ρι ι ε ε ε κε κρα α ξα προς σε ε

ει σα α κου σο ο ο ον μου ει σα κου σο ον

μου Κυ ρι ι ι ε κυ ρι ε ε κε κραξαπρο

ος σε ε ει σα α κου σο ο ο ον μου προ ο

ο σχες τη φω νη τη ης δε ε ε η η η σε ε ω

ως μου εν τω κε κρα γε ναι με προς σε

ει σα κου σο οημουκυ υ υ ρι ι ι ι ε

α τευ θυν θη τω ω η η η προ ο ο σε ευ

χη η μου ως θυ μι α α μα α ε νω ω πι

ο ο ο ον σου ε παρσις τω ω ων χει ει ρω ων

αι αι νυ υ υν και α α ει και εις του ου ους αι αι

ω ω νας των αι ω ω νων α α α α μην

ις μη μα κα ρι ση σε Πα να α γι ι ι α

α Παρ θε ε ε ε νε πς μη α νυ μη η η η

σει ει ει ει σου τον α α λο ο ο χε ευ τον το

ο ο ο κον ο γαρ α χρο ο νως εκ Πα τρο

ο ος ε εκ λα αμ ψας Υι ο ος μο νο γε ε

ε νης ο α αυ τος εκ σου τη ης α α α γνη

η ης προ ο η ηλ θεν α φρα α στως σαρ

κω ω ω θεις φυ υ υ σει Θε ο ο ος υ υ πα

αρ χων και φυ σει γε νο με νος αν θρω ω ω

Γιώργος Καλλιώρας, Κύριλλος μοναχός Αγιορείτης (Ιβηρίτης) ο Μυτιληναίος, Αθήνα 2023 ♦ <https://ikee.lib.auth.gr/record/353930>

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΙΜΣ «ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Γεώργιος Δ. Καλλιώρας

Κύριλλος Μοναχός Αγιορείτης (Ιβηρίτης)

ο Μυτιληναίος

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

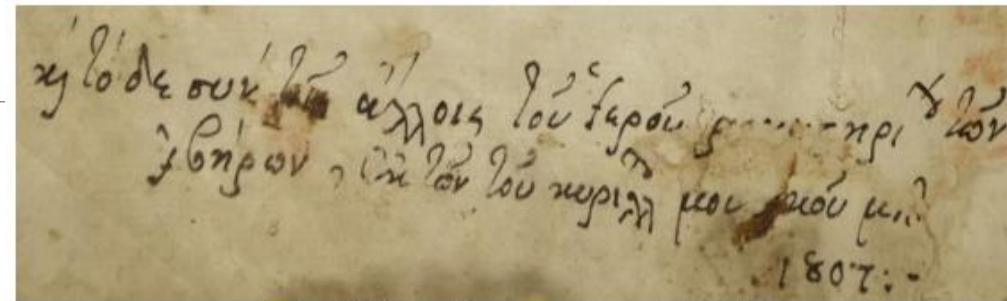
Επιβλέπων : Αχιλλεύς Γ. Χαλδαϊάκης, Καθηγητής

Στάσις δευτέρα, ποιηθείσα παρά του μουσικολογιάτου κύρ Κυρίλλου Μυτιληναίου και Γέροντος των Ιβήρων

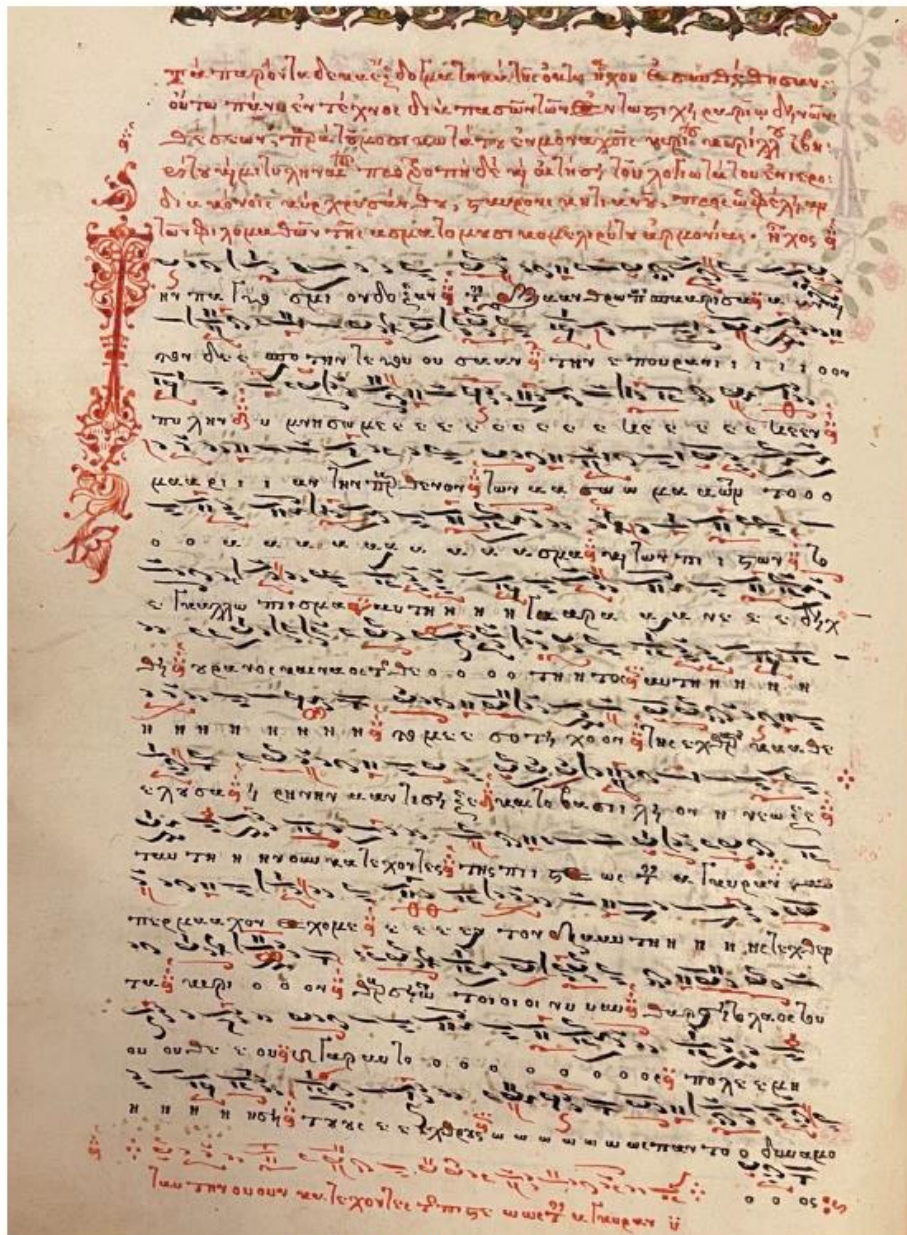
Ήχος Δ' Δι

Ξο μο λο γει ει ει σθε ε ε
 τω ω Κυ υ ρι ι ι ι ω ο τι α γα
 θος αλ λη λς ι ι ι ι α ο τι
 εις τον αι ω ω ω ω να το ε λε ος α
 αυ τς ς ς ς αλ λη λς ς ς ς ι
 α
 Ξο μο λο γει ει ει σθε τω
 Θε ω ω ω ω των θε ε ε ων αλ
 λη λς ι ι ι ι α ο τι εις τον αι

Εικόνα 13. Ιβήρων 965, εσωτερικό του α' εξωφύλλου.

Ξο μο λο γει ει ει σθε ε ε
 ε τω Θε ω τς ς ς ς ς ς α αλ λη
 λς ι ι ι ι α ο τι εις τον αι ω
 ω να το ε λε ος α αυ τς
 ς ς ς α α αλ λη
 λς ι ι ι ι α

Εικόνα 17. Λειμώνος 351, φ. 345v.

Γρηγόρης Αναγνωστόπουλος, Τα δεκαέξι δογματικά της Οκτωήχου, σύνθεση Κυρίλλου Μυτιληναίου Ιβηρίτου, βάσει των δεινών θέσεων του Στιχηραρίου

Τὰ παρόντα δεκαέξ δογματικά τῆς Ὀκτωήχου ἐσυνθέθησαν οὕτω πάνυ ἐντέχνως διὰ πασῶν τῶν ἐν τῷ Στιχηραρίῳ δεινῶν θέσεων, παρά τοῦ μουσικωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Κυρίλλου Ἰβηρίτου καὶ Μυτιληναίου προτροπῇ δὲ καὶ αἰτήσει τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Χρυσάνθου Σταυρονικητιανοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν φιλομαθῶν τῆς ἄσματομουσικομελιρρύτου ἁρμονίας

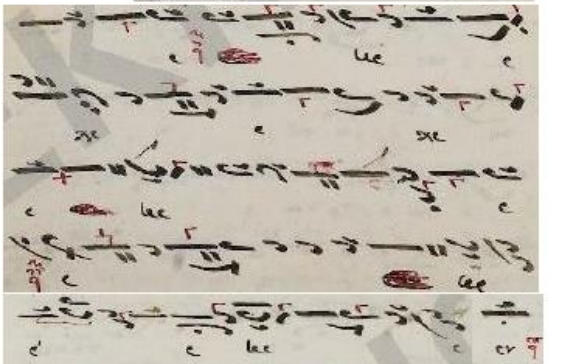
Κολαφιμός
(Ἐπιροπτάμου 306, 4)

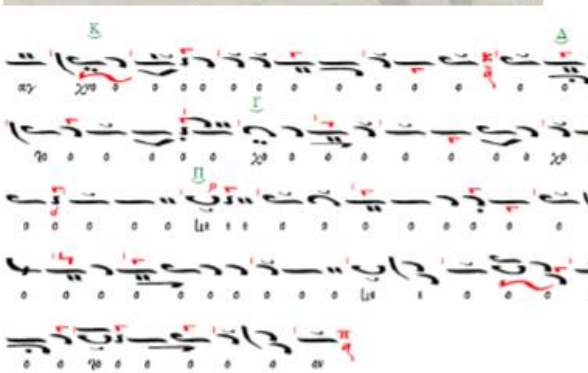
Αναστασιατάριον
Χρυσάφη του νέου
(ΒΚΨ 103/251, 104/252, 3^ο-4^ο)

Εξήγησι Χουρμουζίου
(ΒΚΨ 150/291, 2^ο-3^ο)

Προτεινόμενη εξήγησι
Κυρίλλου

Ἐκλογή ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ προφητάνακτος Δαβίδ,
εἰς τε τὸν ἐν ἱεράρχαις πανάγιον Νικόλαον καὶ εἰς λοιποὺς ἱεράρχας,
ψαλλομένη μετὰ τὸν πολυέλεον, εἰς ἦχον πλ. δ'

Ἡ σύνθεσις ἀποτελεῖ μελοποίηση
ἐπιλεγμένων στίχων τοῦ Ψαλτηρίου τοῦ
Δαβίδ, ἀναπτυσσόμενη κατὰ τὴν δομὴν
που ἐμφαίνεται ἀναλυτικὰ στὸν
παράπλευρο πίνακα:

	Τὴν οἰκουμένην	ἄλληλοῦα
1.	Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην (Ψαλμ. 48,2)	ἄλληλοῦα
2.	Οἱ τε γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλούσιος καὶ πένης (Ψαλμ. 48,3)	ἄλληλοῦα
3.	Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν (Ψαλμ. 48,4)	ἄλληλοῦα
4.	Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου· φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς (Ψαλμ. 33,12)	ἄλληλοῦα
5.	Πορευόμενος ἄμωμος καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην (Ψαλμ. 14,2)	ἄλληλοῦα
6.	Ἄθῳος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (Ψαλμ. 23,4)	ἄλληλοῦα
7.	Εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλη (Ψαλμ. 39,10)	ἄλληλοῦα
8.	Οὐκ ἔκρυφα τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς (Ψαλμ. 39,11)	ἄλληλοῦα
9.	Τὴν δικαιοσύνην σου οὐκ ἔκρυφα ἐν τῇ καρδίᾳ μου (Ψαλμ. 39,11)	ἄλληλοῦα
10.	Καὶ τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὸ σωτήριόν σου εἶπα (Ψαλμ. 39,11)	ἄλληλοῦα
11.	Διηγῆσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε (Ψαλμ. 21,23)	ἄλληλοῦα
12.	Νίψομαι ἐν ἀθῳοῖς τὰς χεῖράς μου καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε (Ψαλμ. 25,6)	ἄλληλοῦα
13.	Τοῦ ἀκοῦσαί με φωνῆς αἰνέσεώς σου καὶ διηγῆσασθαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου (Ψαλμ. 25,7)	ἄλληλοῦα
14.	Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου (Ψαλμ. 25,8)	ἄλληλοῦα
15.	Στόμα δικαίου μελετήσῃ σοφίαν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ λαλήσῃ κρίσιν (Ψαλμ. 36,30)	ἄλληλοῦα
16.	Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ ἐλπίζει ἐπ' αὐτόν (Ψαλμ. 63,11)	ἄλληλοῦα
17.	Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσῃ, ὡσεὶ ἡ κέδρος ἢ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται (Ψαλμ. 91,13)	ἄλληλοῦα
18.	Πεφυτευμένος ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσῃ (Ψαλμ. 91,14)	ἄλληλοῦα
19.	Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ οἱ ὄσιοί σου ἀγαλλιάσονται (Ψαλμ. 131,9)	ἄλληλοῦα
20.	Μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων αἰέσουσί σε (Ψαλμ. 83,5)	ἄλληλοῦα

Εὐχὴ ἐκείνων ἠορχμῶν τὰ προφητὰν αὐτοῦ δαβὶδ, εἰς τὸν εὐ
ἰσαέχαις πανάλιον νικόχαον, ἢ εἰς χιτῆρας ἰσαέχαις ἠαχχομένῃ μελα
τὸν ποχέχον, εἰς τὸν εὐχὴν 36

Handwritten musical notation on page 36r. The page features several lines of music with Greek text written in red ink. The notation consists of a series of horizontal lines with notes and clefs. The text includes phrases such as "εὐχὴ ἐκείνων ἠορχμῶν τὰ προφητὰν αὐτοῦ δαβὶδ, εἰς τὸν εὐ ἰσαέχαις πανάλιον νικόχαον, ἢ εἰς χιτῆρας ἰσαέχαις ἠαχχομένῃ μελα τὸν ποχέχον, εἰς τὸν εὐχὴν". The page is numbered "36" in the top right corner.

Handwritten musical notation on page 36v. The page features several lines of music with Greek text written in red ink. The notation consists of a series of horizontal lines with notes and clefs. The text includes phrases such as "οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὡς ἡμεῖς ἠορχμοί, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὡς ἡμεῖς ἠορχμοί, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὡς ἡμεῖς ἠορχμοί". The page is numbered "36" in the top right corner.

Ιβήρων 2045
(πρώην 1303),
φ. 36r-v

Manuscript page 37r showing musical notation (neumes) on four-line red staves and Greek text in a Gothic script. The page contains several lines of text, with some words highlighted in red ink. A large red initial 'K' is visible at the top left.

Manuscript page 37v showing musical notation (neumes) on four-line red staves and Greek text in a Gothic script. The page contains several lines of text, with some words highlighted in red ink. A large red initial 'K' is visible at the top left.

Ιβήρων 2045
(πρώην 1303),
φ. 37r-v

38

Handwritten musical notation on a single page of aged paper. The notation consists of several staves of black neumes with red accents and stems. The text is written in a cursive Greek script below the staves. The page is numbered '38' in the top right corner. The notation is a form of medieval Greek musical notation, likely from a liturgical book.

Ιβήρων 2045
(πρώην 1303),
φ. 38r

Ἐκλογή ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ προφητάνακτος Δαβίδ,
εἰς τε τὸν ἐν ἱεράρχαις πανάγιον Νικόλαον καὶ εἰς λοιποὺς ἱεράρχας,
ψαλλομένη μετὰ τὸν πολυέλεον, εἰς ἦχον πλ. δ΄

A/A

ψαλμικός στίχος

ἐφύμνιο

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Τὴν οἶκον^{πτε} μένην

ὁ ἀλληλούια^{στρ2}

1. Ἀ^Βκού^πσατε ἅ^λταῦτα, ἀντ^π πάντα τὰ τρέθνη, ἐνω^{στρ}τίσασθε
(Ψαλμ. 48,2)
ἅ^λ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἶκου^{στρ2} μένην

2. Οἶ^{αντκ} τε βγηγενεῖς καὶ οἱ ἀντ^π υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ
(Ψαλμ. 48,3)
τὸ ἀκρό^κτό^Β πλούσιος καὶ τρέ^κπενης

3. Τὸ στόμα^{τρ2} μου λαλήσει^{2πτε} σοφίαν καὶ ἡ
(Ψαλμ. 48,4)
μὲ^ψλέ^κτη τῆς καρδιά^πς μου σύνεσιν

4. Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου^{αντκ} φόβον Κυρίου
(Ψαλμ. 33,4)
στρ2^π διδάξω ὑμᾶς

5. Πορευόμενος^Β ἄμωμος καὶ ἔργαζόμενος^{στρ}
(Ψαλμ. 14,2)
διαντ^κ καιοσύνην

6. Ἀπῶος χερσὶ καὶ καθαρός τῇ καρδιά^{2πτε}ς, οὐκ
(Ψαλμ. 23,4)
στρ^π ἔλαβεν ἐπὶ ματαίω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ

7. Εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην ἐκκλησία^κ
(Ψαλμ. 39,10)
μεγάλη

8. Οὐκ ἔκρυψα τὸ ἐπ^β λέος σου καὶ τὴν ἀλήθειάν^{πτε}
(Ψαλμ. 39,11)
σου ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς

9. Τὴν δικαιοσύνην σου οὐκ ἔκρυψα ἐν τῇ καρδί^{β2}
(Ψαλμ. 39,11)
μου

10. Καὶ τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὸ σωτήριόν σου^{β2}
(Ψαλμ. 39,11)
+ψείπα

ἁλληλούια

11. Διηγῆσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀεψλοῖς μου, ἐν
(Ψαλμ. 21,23)
κύ^κ μέσω ἐκκλησίας ὑμνήσω σε

12. Νύψομαι ἐν ἀθρώοις τὰς χεῖράς μου καὶ κυκλώσω
(Ψαλμ. 25,6)
τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε

13. Τοῦ ἀκούσαι με φωνῆς αἰτρ² νέσεώς σου καὶ
(Ψαλμ. 25,7)
διηγῆσασθαι [πάντα] τὰ θαυμάσια σου

14. Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ
(Ψαλμ. 25,8)
λτόπον σκηνώματος λδόξης σου

15. Στόμα δικαίου μελέτη^{αντ} σοφίαν, καὶ ἡ
(Ψαλμ. 36,30)
ψγλώσσα αὐτοῦ λαλήσει κρίσιν

16. Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ
(Ψαλμ. 63,11)
ἐλπίσει ἐπ' αὐτόν

17. Δίκαιος ὡς λφοῖνιξ ἀνθήσει, {καὶ} ὡσεὶ [ἡ] ψκέδρος
(Ψαλμ. 91,13)
ἡ ἐν τῷ λιβάνῳ πληθυνθήσεται

18. Πέφυτεν μένος ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἐν ταῖς ἀπ^πλαῖς
(Ψαλμ. 91,14)
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσει

19. Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύονται
(Ψαλμ. 131,9)
διαντ^κ καιοσύνην, καὶ οἱ ὄσοι οἱ σου ἀγαλλιά
στρ+κ^κ σονται

20. Μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς
(Ψαλμ. 83,5)
τοὺς αἰώνων τῶν αἰώνων ἀινέσουσί σε

ἁλληλούια

ἁλληλούια

ἁλληλούια

ΣΤΑΔΙΑ ΕΞΗΓΗΣΗΣ

*Μακροδομική προσέγγιση → μικροδομική αποδόμηση → μορφολογική ανάλυση →
μελοποιητικός σχολιασμός → σημειογραφική εξήγηση*

Μορφολογία: «σχηματισμοί» & «γραμμές»

Χρήση των όρων «σχηματισμός» και «γραμμή»

- ❖ Υπό τον όρο «**σχηματισμός**» εννοείται βραχεία μελωδική ανάπτυξη που σχηματίζεται από ένωση σημαδίων, φωνητικών και αφώνων.
- ❖ Υπό τον όρο «**γραμμή**» εννοείται εκτενέστερη μουσική θέση, η οποία «*έχει μέσα της και τὰς μεγάλας φωνὰς καὶ τὰς μικρὰς καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὰς μισηφωνίας καὶ τὴν χειρονομίαν*».

Ὁ Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χῖος ἐπεσήμανε διορατικὰ τὸν κίνδυνο ἀπώλειας τῆς πεμπτουσίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τῆς «ἀγγελικῆς μελωδίας»^[1] καυτηρίασε, ἔτσι, τὴν μετὰ τὸ 1814 διδασκαλία τῆς ψαλτικῆς «μόνον κατὰ τὶς στάσεις τῶν φθόγγων καὶ τὶς χειρονομίες, διὰ μέσον τῆς ρυθμητικῆς», τακτικὴ ποὺ ὀδήγησε στὴν ἀπώλεια «τῶν ὀκτὼ μερῶν τῆς γλυκυτάτης ἐπιστήμης»^[2]. Τὸ ἐνδιαφέρον του ἐπικεντρώθηκε, εἰδικότερα, σὲ δύο ἀπ' αὐτὰ τὰ κατονομαζόμενα «μέρη τῆς γλυκυτάτης ἐπιστήμης», σὲ δύο σημεῖα τῆς ψαλτικῆς διδασκαλίας (καὶ συνεκδοχικὰ τῆς ἐκφραστικῆς ἐρμηνείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς): στοὺς **σχηματισμοὺς** καὶ στὶς **γραμμῆς** τῶν μελωδιῶν, ὅπως ὁ ἴδιος τὰ ὀνοματίζει^[3], πρόκειται, ἀντίστοιχα, γιὰ χαρακτηριστικὰ τόσο τῆς ποιότητος τοῦ μέλους σὲ στενὴ ἔννοια (σὲ σχέση, δηλαδή, μὲ τὴν ἀπλή ἐκφορὰ τῶν φθόγγων μιᾶς μουσικῆς γραμμῆς), ὅσο καὶ τῆς ἐπιθυμητῆς «μουσικῆς ἐποπτείας» σὲ εὐρεῖα ἔννοια (σὲ σχέση, δηλαδή, μὲ τὸ σύνολο μιᾶς μουσικῆς γραμμῆς, μιᾶς θέσης), πρόκειται, δηλαδή, γιὰ ζητούμενα ποὺ ἀλληλοσυνδυαζόμενα ἐξασφάλιζαν καὶ ἐγγυόνταν τὴν ἐντεχνη ψαλμῶδηση. Ἄς προσέξουμε ἰδιαίτερα τὶς παρατηρήσεις του: «...οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι [...] ἔπεσον μόνον εἰς τὸν ρυθμὸν καὶ ἐγένετο τὸ μέλος τῆς τέχνης εἰς ρυθμὸν καὶ μετροφωνίαν [...], οἱ νῦν σοφοὶ τοῦ γένους, τὸ λοιπὸν, ἄς τοῖς λείπουν οἱ σχηματισμοί, ὡσπερ λείπουν καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, καὶ φθάνει τοὺς ἢ μετροφωνία [...] αἱ δὲ γραμμαὶ μόνον καὶ μόνον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς ἔχουν [...] οἱ μεταγενέστεροι διδάσκαλοι κάμνοντες ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος ἄλλαις καὶ ἄλλαις, ἐχάθη κατὰ κράτος αὐτῶν ὁ καρπὸς καὶ ἡ τέχνη. Ὅμως ἡ χάρις αὐτῶν ἐπιθυμεῖται εἰς κάθε μουσικόν. διότι, ἡ μὲν ἐξήγησις εἶναι διὰ νὰ μὴν ξεχαστῇ ἡ γραμμὴ, ὅμως λείπει ἀπὸ τὴν λεπτὴν ἐξήγησιν τὸ μέλος τῆς γραμμῆς, ἐπειδὴ ἡ γραμμὴ ἔχει μέσα τῆς καὶ τὰς μεγάλας φωνὰς καὶ τὰς μικρὰς καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὰς μισηφωνίας καὶ τὴν χειρονομίαν. διὰ τοῦτο, ὁποῖος τὴν μάθει τὴν κάθε γραμμὴν, τραβᾷ μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν κόπον, ὅμως εἰς τὸ τέλος ψάλλει χωρὶς τινὰ δισταγμὸν, ὡσὰν νὰ τὴν ἤξευρε ἀπ' ἐξω. Ἡ δὲ ἐξήγησις εἶναι εὐκολωτέρα ἢ μάθησις αὐτῆς, ὅμως ὁ ψάλλων χάνει τὰς φύσεις καὶ ἐνεργείας τῆς γραμμῆς· καὶ μετρῶντας καὶ ψάλλοντας πρέπει νὰ ἔχη προσοχὴν πολλὴν διὰ νὰ μὴ τὸν φύγη καμμία φωνὴ καὶ χάσει τὸ πᾶν τοῦ μαθήματος ὅπου ψάλλει...»^[4].

1. Ἀναφέρομαι κυρίως ἐδῶ σὲ σχετικὸ κείμενό του (ὑπὸ τὸν τίτλο: «Λόγος περὶ διαφορᾶς ἐξωτέρας καὶ ἐσωτέρας καὶ νοτῶν καὶ ἐκάστης μουσικῆς τοῦ νῦν καιροῦ») ποὺ ἐπιτάσσεται στὸ καταγεγραμμένο στὸν κώδικα ΕΒΕ 1867 (τοῦ ἔτους 1820) αὐτόγραφο Θεωρητικὸ του. Τὸ κείμενο αὐτὸ πρωτοδημοσίευσε ὁ ΣΤΑΘΗΣ, *Ἡ ἐξήγησις*, σσ. 82-91, ἐνῶ πρόσφατα τὸ ἀναδημοσίευσε (πανομοιότυπα ἀπὸ τὸ μνημονευθὲν χειρόγραφο) καὶ ὁ ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ, *Βυζαντινὴ Ποταμῆς Α'*, σσ. 197-210. Ἀναφορὰ στὸ συγκεκριμένο κείμενο πρβλ. καὶ στὴ μελέτη τῆς ΜΑΖΑΡΑΚΗ, *Μουσικὴ ἐρμηνεία*, σσ. 188-191, γιὰ γενικότερο ὅμως σχολιασμὸ του βλ. τὴ διατριβὴ τοῦ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ὁ Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χῖος* (κυρίως σσ. 42-45, 98-103 καὶ 239-244), ὅπου καὶ διεξοδικὴ διερεύνηση τῆς μουσικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Ἀποστόλου.

2. ΣΤΑΘΗΣ, ὁ.π., σ. 87: «...τὸ γένος, ὅμως, πρὸς εὐχαρίστησιν ὅπου ἐχρεώσεται νὰ μὲ δείξη, ἐσμίχθη μὲ τοὺς ὑπεναντίους μου, τῷ α<ω>δ' [1814] ἔτει, καὶ ἔκαμε καὶ αὐτὸ σχολεῖον μόνον τῶν φθόγγων στάσεων καὶ χειρονομίας, διὰ μέσον τῆς ρυθμητικῆς. Ἐχάσε, ὅμως, ἀλλοίμονον, τὴν ἀγγελικὴν μελωδίαν, τὰ ὀκτὼ μέρη τῆς γλυκυτάτης ἐπιστήμης· καὶ ἐχάθη καὶ ὑπ' ἐμοῦ ὁ τῶν τριάκοντα τριῶν χρόνων κόπος...» [ὅσα ἀποσπάσματα τῆς συγκεκριμένης περικοπῆς τοῦ Θεωρητικοῦ Ἀποστόλου Κώνστα τοῦ Χίου χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ, μεταφέρονται ὀρθογραφημένα].

3. Τά, κατὰ τὸν Ἀπόστολο Κώνστα τὸν Χῖο, ὀκτὼ μέρη τῆς ψαλτικῆς ἐπιστήμης διαμορφώνονται ὡς ἐξῆς: «...πρῶτος τρόπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἶναι οἱ φθόγγοι. δεῦτερον αἱ ἄργιαι. τρίτον αἱ ἐνέργειαι. τέταρτον οἱ σχηματισμοί. πέμπτον οἱ ἦχοι. ἕκτον αἱ φθοραί. ἕβδομον ἢ ὀρθογραφία καὶ τάξις τῆς συνθέσεως. καὶ ὄγδοον αἱ γραμμαὶ...» (ΣΤΑΘΗΣ, ὁ.π., σ. 88). Ἀναλυτικὸ σχολιασμὸ ὅλων αὐτῶν βλ. στὴ μνημονευθεῖσα διατριβὴ τοῦ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, σσ. 109-244 [στοὺς σχηματισμοὺς, εἰδικότερα, ἀφοροῦν οἱ σσ. 141-151, ἐνῶ στὶς γραμμῆς, ἀντίστοιχα, οἱ σσ. 233-239].

4. ΣΤΑΘΗΣ, ὁ.π., σσ. 89-90.

Γραμμή ἄλληλοῦια

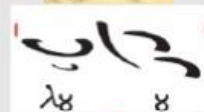
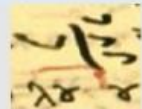
C D E DC E CB C

1&2,3,19

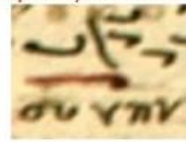

Σχηματισμοί

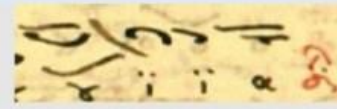

β2

[βαρυνόμενος διπλατόστροφος]

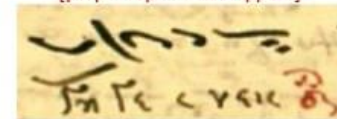

9&10,12,15,19

B

[βαρυνόμενο ελαφρόν]

2&3,8,9,16,19

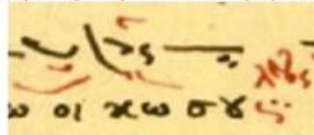
«ἡ δὲ βαρεῖα καὶ τὸ πιάσμα καὶ τὸ σεῖσμα καὶ τὸ ἀντικένωμα, καὶ τὸ ξηρὸν κλάσμα, διὰ δύο τινὰ ἐγένοντο· ἐν μὲν διὰ τὰ ἀλλάγματα τῆς χειρονομίας· ἕτερον δὲ ἵνα συνάξωσιν ἀμφοτέρω, ἤγουν τὰς ἀνιούσας φωνὰς καὶ τὰς κατιούσας συνημμένως»

Ἀκρίβεια, σ. 112⁸¹⁷⁻⁸²⁰

β3

[βαρυνόμενη κατιούσα τριφωνία]

20

«ἡ δὲ βαρεῖα, διότι συνάγει τὰς ἀνιούσας καὶ τὰς κατιούσας εἰς μίαν συλλαβὴν· ἀλλάσσει καὶ τὴν χειρονομίαν πρὸς τὸ εὐρισκόμενον ἔμπροσθεν, ἤγουν βαρεῖα, καὶ ἔμπροσθεν ὀξεῖα· βαρεῖα καὶ ἐπάνω ὀλίγον καὶ τζάκισμα, καὶ ὑποκάτω ἀπόστροφος καὶ ἔμπροσθεν ἕτερος ἀπόστροφος»

Ἀκρίβεια, σ. 114⁸³⁸⁻⁸⁴²

Γραμμή

στρ2

G EF ED DC C

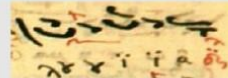
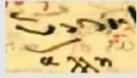
π&4,20

1

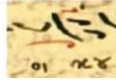

Σχηματισμοί

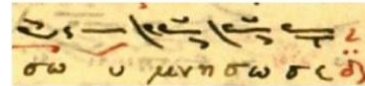
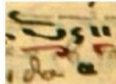
β2
[βαρυνόμενος διπλασιόστροφος]

στρ
στραγγίσματα

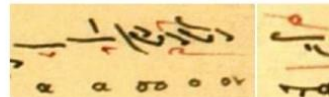

[αντικεινούμενη πεταστή]

4

11

19

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ/ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

❖ διπλαπόστροφος (κατά το: διπλοπέταστο)

Κούφισμα → «... τὸ κούφισμα πετασθὴ ἦν, καὶ ἔθηκεν ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν αὐτῆς συνημμένον αὐτῇ κάππα στοιχεῖον· καὶ δῆλον, ὅτι **κουφίζεται** καὶ κατὰ τὴν φωνὴν καὶ κατὰ τὴν χειρονομίαν, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται κούφισμα»

Ἀκρίβεια, σ. 68²³²⁻²³⁴

Ενέργεια που περιγράφεται με **ρήμα** («λέξη που σημαίνει ὅτι το υποκείμενο ενεργεῖ ἢ πάσχει ἢ ευρίσκεται σε μία κατάσταση») σε **μέση φωνή** (**κουφίζομαι**) [«διάθεση που σημαίνει ὅτι το υποκείμενο ενεργεῖ, ἡ δε ενέργειά του επιστρέφει σ' αὐτό το ἴδιο»], με **μετοχή χρόνου ενεστώτα** (**κουφιζόμενος**) [«χρόνου που δηλοῖ ὅτι ἡ πράξη/ενέργεια/συμμετοχή γίνεται τώρα/τῆ σημειούμενη στιγμή/παροντικά»]

ψηφιζόμενη πεταστή

λυγιζόμενη πεταστή

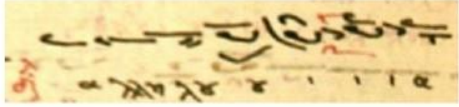
τζακιζόμενη πεταστή

αντικενούμενη πεταστή

Γραμμή¹

²ἀλληλούια

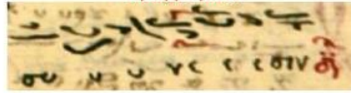
C D E G ED DC C

4&7,8,9,10,11,12,13,15,16,17,20

στρ
στραγγίσματα

3

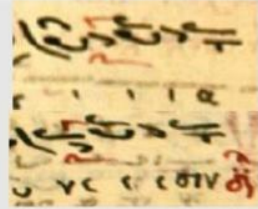
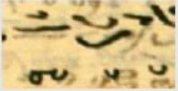
1&13

Σχηματισμοί¹

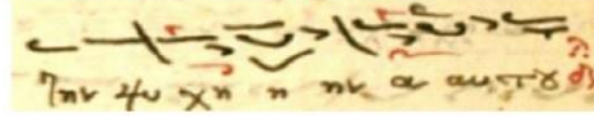
[ψηφιζόμενη πεταστή]

στρ
στραγγίσματα

Γραμμή²

στρ

6

3

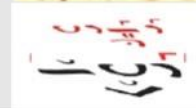

5&9,11,18

Σχηματισμοί²

[ψηφιζόμενη πεταστή]

Μεθοδολογία της εξήγησης

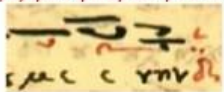
- ❖ Σύσταση και μορφολογία γραμμών
- ❖ Περιοδικότητα και επαναληψιμότητα
- ❖ Ενδιάμεσες γραμμές
βραχύτερα μελικά μοτίβα, που ενώνουν τις γραμμές μεταξύ τους, λειτουργούν δηλαδή ως συνδετικοί κρίκοι, δημιουργώντας μια συνεχόμενη αλυσίδα μοτίβων
- ❖ Ληκτικές γραμμές

Περιγραφή των γραμμών/σχηματισμών: επί τη βάσει των αφώνων σημαδίων, αλλά και της φωνητικής ανάπτυξης (φωνητικά σημάδια) → «επώνυμες θέσεις», που γνωρίζονται με ιδιαίτερο όνομα, είτε βάσει της υποτασσόμενης μεγάλης υπόστασης χειρονομίας (π.χ. θεματισμός, ουράνισμα, κ.λπ.), είτε βάσει της όλης μελικής ανάπτυξης (π.χ. στραγγίσματα, κολαφισμός)

Σχηματισμός

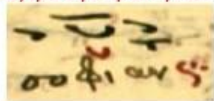
πς

[λυγιζόμενη δίφωνα πεταστή]

π

[τζακιζόμενη δίφωνα πεταστή]

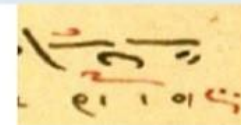
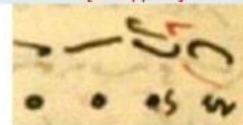
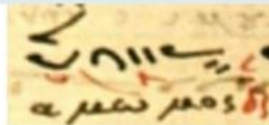
3&4,8,10,13,19

Σχηματισμός

ελ

[ελαφρόν]

5

16

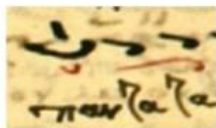
20

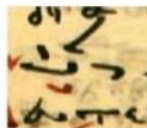
Σχηματισμός

αντ

[τζακιζόμενη πεταστή]

1@2,15

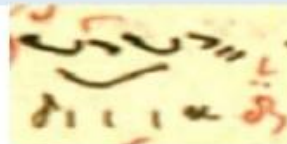
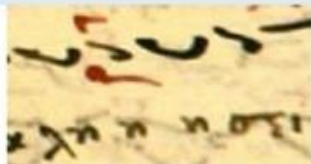

4&7

διπλοπέταστο

2πτες

3

6&8

διπλοπέταστο

π.λ.

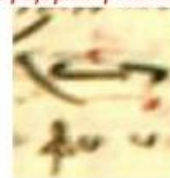
[λυγίζομενη πεταστή]

15

π.λ.

[λυγίζομενη πεταστή]

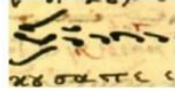
18

διπλοπέταστο

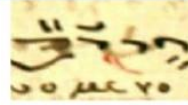
διπλοπέταστο

Πιάσμα

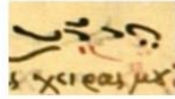
π

1@2,9,12,13,14

5&8,12,13,14,17,18

12

σχηματισμοί

β

π

&

&

β

π

&

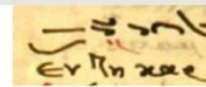

&

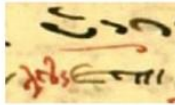
ή

&

9

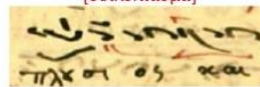
2&6,16

3

[δυσλοπίασμα]

2

τρομικόν

τρ

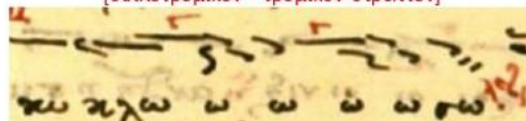

1&4,12,15,16,18

2&10

[διπλοτρομικόν ~ τρομικόν-στρεπτόν]

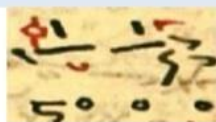

12

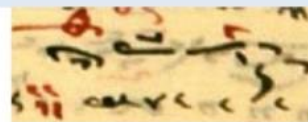

και κυ κλω ω ω σω

τρ2

3&12

13@3,19

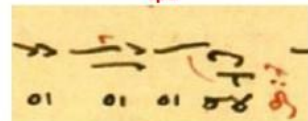

π.ψ

6

τρ2

19

«Τῷ δὲ τρομικῷ τε καὶ στρεπτῷ τὸν αὐτὸν τρόπον χρῆσις σχηματίζων τὴν φωνὴν ὑπόκλονον καὶ ἔντρομον, ὅταν δὲ δύο γραμμαὶ αἰ αὐταὶ συμπέσωσιν, ἐν τῇ πρώτῃ τίθεται τὸ τρομικόν, καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ τὸ ἐκστρεπτόν»

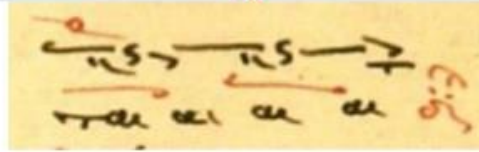
Κύριλλος Μαρμαρινός (2004), σ. 26

«Καὶ τὸ μὲν τρομικόν καὶ ἐκστρεπτόν ποιεῖ εὐστροφίαν μὲ ἓνα μικρὸν ἴσον. Καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰς σχηματισμὸν τῆς ρινός, ἥτοι εἶναι τὸ τρομικόν, τὸ ἴδιον εἶναι καὶ τὸ ἐκστρεπτόν. Καὶ ὅταν τύχουν διπλαῖ γραμμαὶ ἐμβαίνει εἰς τὴν πρώτην τρομικόν καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐκστρεπτόν»

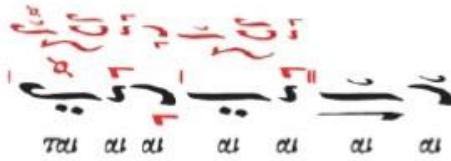
Ἀπόστολος Κώνστας (1978), σ. 62

κράτημα

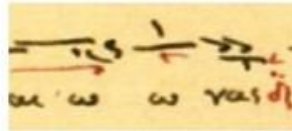
κρ

19&2,8,9,10,12,13,14

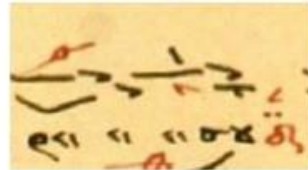
υπ

20

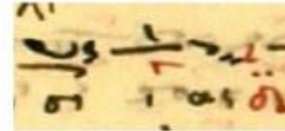
υπ2

19

υπ

11

λύγισμα

λ

1&4,7,8,11,12,14,16,17

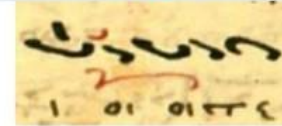

1&3

αντικενωκύλισμα

αντικ

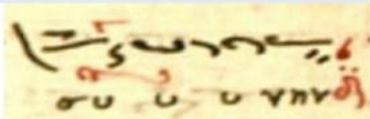

2&4,5,16,19

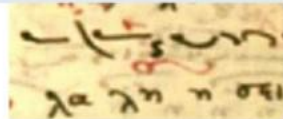

κύλισμα

κυλ

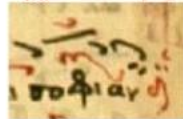
7&11

15

[ήμισυ κύλισμα]

15

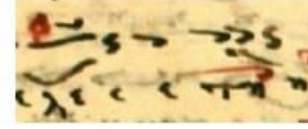

ψηφιστόν

ψ

6&1,8,10,14,19,20

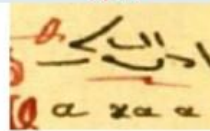

3&4,6,7,8,15,17

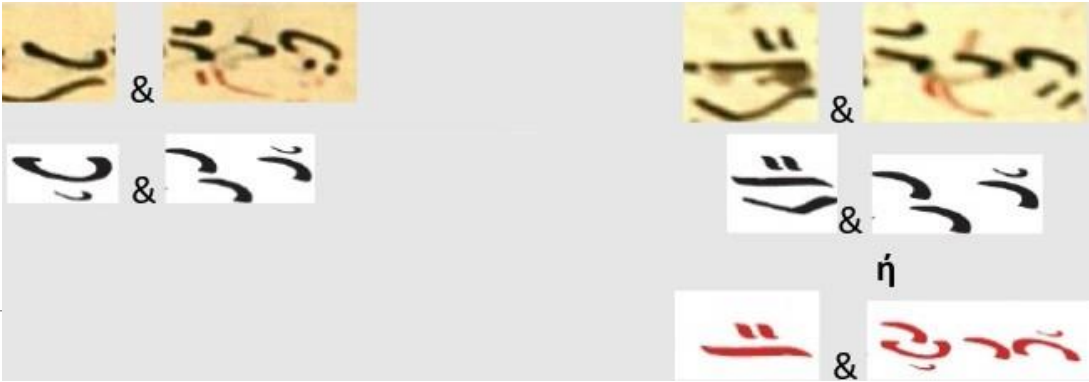
παρακλητική

πκλ

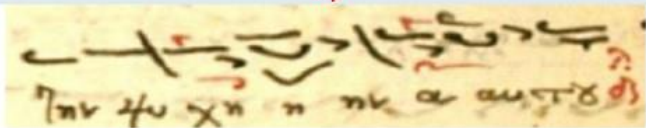
Αρχές της εξήγησης

- ❖ Εξηγητική προσέγγιση εσκεμμένα βάσει **πυκνών** και **συντηρητικών** σημειογραφικών κατά Νέα Μέθοδο επιλογών
Προτείνεται μία εξήγηση· εναλλακτικές προτάσεις εξήγησης δίνονται μόνον όπου είναι απαραίτητο και εφόσον αυτές εκπορεύονται είτε από διαφορότροπη σημειογραφική διατύπωση είτε από τα μουσικά συμφραζόμενα κάθε σχηματισμού/γραμμής.
- ❖ Επιλογή γραφής πλησιέστερης προς την της πρωτότυπης σημειογραφικής διατύπωσης.
Αναζητείται ο πυρήνας της μουσικής πληροφορίας που λανθάνει στη σημειογραφική διατύπωση των γραμμών/σχηματισμών και όχι επιφανειακού τύπου εντυπωσιακές αναλυτικές σημειογραφικές αναδιατυπώσεις. Άλλωστε, η συνοπτικότερη εξηγητική καταγραφή απελευθερώνει την ερμηνεία του μέλους και εξασφαλίζει στον ψάλτη-επιτελεστή τη δυνατότητα ιδιοπροσωπής απόδοσης.
- ❖ Προκρίνεται στερεοτυπική χρήση των εξηγημένων γραμμών, με αποφυγή των γνωστών από την παράδοση θεμιτών και διδακτικών εξηγητικών σημειογραφικών διττογραφιών (ή ποικιλογραφιών), ως ακαδημαϊκή μουσικολογική πρόταση συνεπούς σημειογραφικής διαχείρισης.
- ❖ Επισημαίνονται και ενοποιοούνται παρόμοιες σημειογραφικές ποικιλογραφίες, κυρίως στη Νέα Μέθοδο, αλλά ακόμη και στην παλαιά, που -στην περίπτωση της όψιμης μεταβατικής εξηγητικής σημειογραφίας- είναι κάποτε αναλυτικότερη και της μετέπειτα αναλελυμένης! Αυτός ο αμφίδρομος σημειογραφικός εξηγητικός συσχετισμός είναι προφανέστατα εξαιρετικά ενδιαφέρων και άκρως διδακτικός!

Γραμμή²

σπρ

6

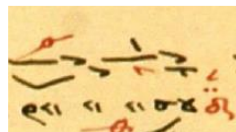
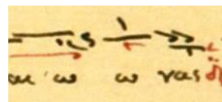

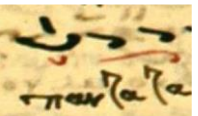
5&9,11,18

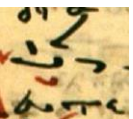
Σχηματισμοί²

[ψηφιζόμενη πεταστή]

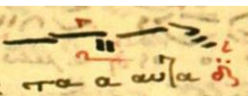

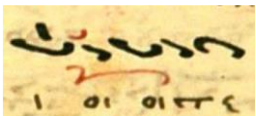
دردین → درد

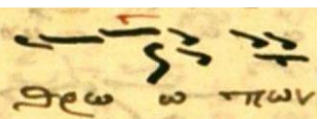
دردینا → درد → دردینا

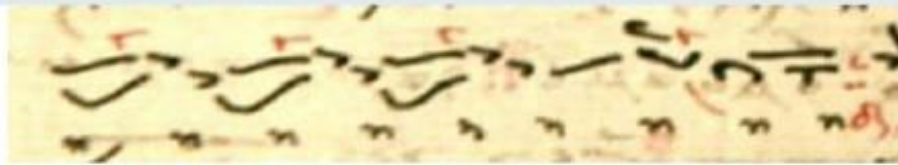
دردینا → درد → دردینا

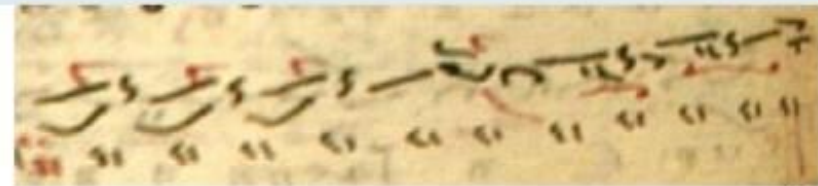
دردینا → دردینا

دردینا → دردینا

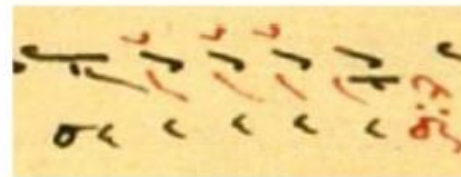
7

18

["υπογεγραμμένοι" απόστροφοι]

20

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αχιλλέας Γ. Χαλδαιάκης, «Τὸ “ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις” ψαλλόμενο Μακάριος ἀνὴρ τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν», *Πρακτικὰ Πανελληνίου Συνεδρίου «Ἡ Ὑπάτη στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, τὴν ἐκκλησιαστικὴ τέχνη καὶ τὸν ἐλλαδικὸ μοναχισμό»*, (Ὑπάτη, 8-10 Μαΐου 2009), Ἀθῆναι 2011, σσ. 607-662 [= του ἰδίου, *Βυζαντινομουσικολογικά*, τόμ. Γ': Μελοποιία, Αθήνα 2014, σσ. 177-237].

_____, «Λόγον αγαθόν», *Ανατολὴς το περιήχημα. Μουσικολογικὴ περιοδικὴ ἐκδοσὴ*, τ. Α', σσ. 283-342 [= του ἰδίου, *Βυζαντινομουσικολογικά*, τόμ. Γ': Μελοποιία, Αθήνα 2014, σσ. 343-413].

_____, «Πτυχὲς μιᾶς “μουσικολογικῆς ρητορείας”: ἓνας μοναδικὸς μουσικο-υμνογραφικὸς συνδυασμὸς σὲ πολυέλεο γιὰ τὰ Θεοφάνεια», *Ἀπόστολος Τίτος* 44 (2020), 239-278.